

Artvin ilinin şavşat ilçesinde kullanılan hayvan adları üzerine bir deneme

Ali Fuat ALTUNTAř¹

APA: Altuntaş, A. F. (2019). Artvin ilinin şavşat ilçesinde kullanılan hayvan adları üzerine bir deneme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6), 37-52. DOI: 10.29000/rumelide.648412.

Öz

İnsanın kendi türünden sonra en yakınında yer alan hayvanlar, kültürlerin oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Türkiye Türkçesi ağızlarında da hayvan adları, söz varlığı içerisinde önemli yer tutmaktadır. Doğu Grubu ağızları içerisinde yer alan şavşat ağızı da bu bakımdan zenginlik göstermektedir. şavşat ağızı üzerinde az sayıda çalışma yapılmış olması, çalışmaların dilsel bakımdan eksik olması bu çalışmanın yapılmasına vesile olmuştur. Ancak detaylı bir ağız araştırmasının uzun bir zaman ve emek alması gereği kapsam hayvan adlarıyla sınırlı tutulmuştur. şavşat ağızı bir bölgenin ağız özelliklerini tam olarak yansıtmamaktadır. Bölgenin, doğudan batıya geçiş noktası üzerinde olması, diğer Türk kavimleriyle bir arada yaşama, savaşlar ve göçler söz varlığında da çeşitliliğe neden olmuştur. şavşat ağızı incelendiğinde Kıpçak Türkçesinin, Oğuzcanın, Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri belirgin olarak görölmektedir. Bu çalışmada hayvan adları referans alınarak bölgeye dikkat çekmek, söz varlığına katkıda bulunmak, ağız araştırmalarının önemini vurgulamak ve kullanılan adlandırmalardaki fonetik özellikleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ağız, hayvan adları, şavşat.

An experiment on animal names used in şavşat province of Artvin

Abstract

The animals that are closest to human beings after their species have an important place in the formation and shaping of cultures. Animal names in Turkey Turkish dialects occupies an important place in the asset. şavşat dialect, which is located within the Eastern Group dialects, is also rich in this respect. The fact that there were few studies on şavşat dialect and the lack of linguistic studies led us to do this study. However, a comprehensive oral study takes a long time and effort. Thus, it limited to our study on animal names. şavşat dialect does not fully reflect the mouth characteristics of a region. The region is located on the transition point from east to west, living together with other Turkish tribes, wars and migrations caused diversity in vocabulary. When şavşat dialect is examined in detail, the characteristics of Kipchak Turkish, Oğuzca and Old Anatolian Turkish are clearly seen. In this study, it was aimed to draw attention to the region, to contribute to vocabulary, to emphasize the importance of oral researches and to identify the phonetic and morphological features of the names used by taking animal names as a reference.

Keywords: Dialect, animal names, şavşat.

¹ Arş. Gör., Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Balıkesir, Türkiye), aaltuntas@bandirma.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3063-4835 [Makale kayıt tarihi: 03.10.2019- kabul tarihi: 20.11.2019; DOI: 10.29000/rumelide.648412]

1. Giriş

İnsan yüzyıllar içerisinde fiziksel ve zihinsel değişimler geçirmiştir. Bugün dünyanın gözünün üzerinde olduğu Şanlıurfa - Göbekli Tepe gibi kalıntılardan elde edilen bulgular biz insanların tarihsel süreç içerisinde nasıl bir gelişim gösterdiğini gözler önüne sermektedir. *Tarihin Sıfır Noktası* olarak adlandırılan ve dünyanın bilinen en eski kült yapısı olan Göbekli Tepe üzerinde birçok araştırma yapılmakta ve çeşitli teoriler üretilmektedir. Dikkat çekici nokta ise bu yapıdaki çeşitli hayvanlara ait sembollerdir. Anlaşılmaktadır ki insanlar ile hayvanlar arasında tarihsel süreçte bir etkileşim vardır ve hayvanların, bugün kültürümüzün oluşmasında önemli bir etken olduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.

İnsanın kendi türünden sonra en yakınında yer alan hayvanlar, kültürlerin oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Başlangıçta yabani hayvanlardan korunmak için onlarla mücadele eden insan, sonraki dönemlerde hayvanlardan çeşitli yönlerden yararlanma düşüncesi içinde olmuştur. Tavuğun yumurtası, ineğin sütü, boğanın gücü, eşeğin dayanıklılığı tanındıkça onlarla daha iyi ilişkiler içerisine girilmiş ve hayvanlardan en üst seviyede faydalanma yoluna gidilmiştir (Uçar,2013:s.1). Hayvanlarla iyi ilişkiler içerisine girmek, hayvanlardan en üst seviyede faydalanmak, farklı kültürlerle etkileşime girmek ve dilin canlı bir varlık olması geçmişte kullanılan adlandırmalarda da hâliyle değişikliğe neden olmuştur. İşte bu semboller, simgeler ve adlandırmalar günümüzde bölgeden bölgeye hatta çok kısa mesafelerde bile değişiklik göstermektedir. Tarih boyunca çeşitli devletlere ve milletlere ev sahipliği yapan Artvin ili Şavşat ilçesinde ve bağlı köylerde hayvan adlarının farklılık göstermesi de bu ve buna benzer nedenlerden olmuştur. Her yörenin kendine özgü yemek, türkü, giyim gibi kültürleri vardır. Aynı şekilde kendine has konuşma tarzı da vardır. Buna da Türkiye Türkçesinde genellikle *ağız* denmektedir. Anadolu'da bugün birbirinden farklı ağızların bulunması, 11. yüzyıldan itibaren bu topraklara yerleşen Oğuz boylarının farklı ağız özelliklerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Anadolu'ya çeşitli zamanlarda ve çeşitli vesilelerle gelen Oğuz dışı Türk unsurlarla yabancı unsurların da bu ağızların oluşumunda önemli katkıları olmuştur (Karahan, 2011:s.1). Ancak ağız konusunun sınırlarının tam olarak çizilmediği, üzerinde tartışılmaya devam edildiği görülmektedir. Çalışılan konunun kapsamı gereği bu tartışmalara değinilmemiştir. Ancak Şavşat ilçesinin, konuyu daha iyi anlayabilmek ve aydınlatabilmek adına coğrafi özelliklerine, kültür mozağine ve tarihine kısaca bakmanın yerinde olacağını düşünmekteyiz.

Şavşat, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Artvin iline bağlı bir ilçedir. İlçenin doğusunda Ardahan ili ve bu ile bağlı Hanak ilçesi, kuzeydoğusunda da yine Ardahan iline bağlı Posof ilçesi bulunmaktadır. Şavşat'ın güney ve güneybatısında Ardanuç ilçesi, batısında ise Artvin il merkezi ve Borçka ilçesi bulunmaktadır. Kuzeyden de Gürcistan ile sınırdır. Dağlık ve engebeli arazi üzerine kurulmuş ilçenin dört bir yanı yüksek dağlarla çevrilidir. İlçenin, kuzeydoğusunda kalan bölgeleri Anadolu'ya ve Karadeniz'e bağlayan bir geçiş güzergâhı niteliğinde olması, tarihî göç yolları üzerinde bulunması zaman içerisinde birçok savaşa tanıklık etmesini ve farklı devletlerin egemenliği altında kalmasını da beraberinde getirmiştir. Halk arasında yapılan konuşmalardan, *eski toprak* diye hitap edilen dede ve ninelerimizden, yapılan derleme çalışmalarından, tezlerden ve en önemlisi tarihî kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre bölgede MÖ.900 - 650 yılları arasında Urartular ve Kimmerler yaşamaktaydı. Orta Asya'dan yapılan göçler sonucunda bölgeye sırasıyla Saka (İskit) Türkleri, Roma İmparatorluğu ve Sasani Devleti hâkim olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon sancak beyliği sürecinde Artvin Beylerinin korunma talebi üzerine Osmanlı topraklarına katılmasına rağmen Yavuz Sultan Selim'in bölgeden ayrılması üzerine tekrar sancak haline gelip Gürcistan Devleti'ne katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslarla çetin bir mücadeleye girilmiş ve Rus hâkimiyetinde geçen döneme halk

arasında *Kara Günler* denilmiştir. Yapılan antlaşmalar ve Doğu Cephesi komutanı Kâzım Karabekir Paşa önderliğinde bölge tekrar anavatana katılmıştır.

Bugün Armutlu Mahallesi ile Elmalı köyü arasındaki su kanalının yukarısından geçen ve hâlen kalıntıları var olan patika yola halk arasında *Asker Yolu* denmesi ve Elmalı köyünde *Asker / Şehit Mezarları* olarak bilinip kutsal kabul edilen mezarların olması ilçenin tarihsel geçmişinin halk üzerindeki etkisini göstermektedir. Gürcistan sınırında yer alan *Arsiyan* yaylasından geçen ve halk arasında *Top Yolu* olarak bilinen güzergâh da ilçenin ne kadar önemli bir coğrafyada bulunduğu ve çeşitli kültürlerle ve devletlere ev sahipliği yaptığının kanıtı niteliğindedir. Çalışmamızın hacminin artmaması ve üzerinde durmaya çalıştığımız konu gereği tarihsel sürece yüzeysel olarak değindiğimizi hatırlatmak isteriz.

2. Gelişme

Kültürün hayvan adları üzerinde önemli etkileri olduğu açıktır. Kültürdeki gelişmeler diğer alanlarda olduğu gibi dilde kullanılan kelimeleri de etkilemektedir ve etkilemeye devam edecektir. Özellikle tarihî süreç içerisinde karşılaşılan din ve coğrafya değişiklikleri, farklı kültürlerle girilen iletişim, dili önemli oranda etkilemiş ve bu durum hayvan adlarında da kendini göstermiştir.

İlk yazılı belgelerimiz olan *Göktürk Yazıtları* Türk dili ve kültürü açısından kilometre taşlarından biridir. Yazıtlar, hayvan sembolleri bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Yazıtlardaki “kurttan süt emen çocuk tasviri, ejder tasviri” semboller, yine Yazıtlardan itibaren yazılı belgelerde gördüğümüz “at ve diğer hayvanların” adlandırılması için yapılan işaretlemeler ve semboller bu önemi daha da arttırmaktadır. Uygurlara ait metinlerde de hayvanlarla olan ilişki açıkça görülmektedir. Maniheist Uygurlara ait *İrk Bitig* adlı eserde 37 adet hayvan işaretlemesi tespiti yapılmıştır (Aydoğanlar, 2012: s.27-28).

Türk dilinin kilometre taşlarından bir diğeri olan *Kutadgu Bilig* de hayvan adları açısından zengin bir içeriğe sahiptir. *Kutadgu Bilig*'de geçen hayvan adlarının toplam sayısının 395 olduğu belirtilmektedir. Bu 395 işaretleme 79 farklı hayvandan oluşturulmuştur (Bozkaplan,2007:s.1118). İslami Dönem eserlerimiz içerisinde Türk dilinin söz varlığı ve hayvan adları bakımından en önemlilerinden biri de *Divânü Lûgâti't-Türk*'tür. Divanda, *Sıçgan-Sıçan / Fare, tavışgan - tavşan, porsmuk - porsuk* gibi birçok hayvan adı bulunmaktadır (Ercilasun, Akkoyunlu, 2015: s.174 / 149, 50/ 35).

Hayvan adları konusunda dile getirilmesi gereken unsurlardan biri de *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*'dir. Astronomi bilimiyle yakından ilgili olan On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nin kökeniyle ilgili birçok açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalar arasında belki de en önemlisini Kaşgarlı Mahmud, *Divânü Lûgâti't-Türk* adlı eserinde yapmıştır. Türklerin on iki farklı hayvan adını yıllara vererek on iki yıllık bir takvim oluşturduğunu; çocukların yaşlarını, savaş tarihlerini ve diğer olayları bu şekilde tarihlendirdiğini belirten Kaşgarlı Mahmud, bu takvimin ortaya çıkışını da detaylıca açıklamıştır (Akalin, 2008:s.110). Çok uzun yıllardır varlığını sürdürmesi, geniş bir coğrafi alana yayılıp kullanım alanı bulmasının yanında On İki Hayvanlı Türk Takvimi, insanlarla hayvanlar arasındaki ilişkiyi özellikle kültürel anlamda göstermesi bakımından önemlidir.

Yöre halkıyla kurduğumuz iletişim sonucunda elde ettiğimiz en önemli verilerden biri halkın bir kısmının kendilerini *Ahıska Türkü* olarak tanımlamasıdır. Bir kısmı ise biz *Kıpçak Türküyüz* veya *Kuman Kıpçağız* şeklinde tanımlanmaktadır. Elllerinde herhangi bir yazılı belge olmadan bu şekilde tanımlama yapabilmelerini sözlü kültürün getirisi olarak düşünmekteyiz. Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda bugün Gürcistan topraklarında yer alan çok eski bir Türklük yurdu merkezidir. Ahıska,

Dede Korkut Kitabı'nda “*Ak-Sıka / Ak-Kale*; 481 yılında *Akesga* adıyla anılan Eski Oğuzlar beldesidir ve 2700 yıllık bir Türk yurdudur” şeklinde geçmektedir (Kırzioğlu,1966:s.43). Kıpçaklar, kendilerinden önce Doğu Karadeniz'e göç eden kavimleri de bünyelerine alarak Batı Türkçesinin merkez kanadını teşkil etmişlerdir. Doğu Karadeniz bölümünde sadece Oğuz - Kıpçak değil aynı zamanda Peçenek, Bulgar vb. Türk boylarının da varlığı özellikle dil bilimciler ve toponomi (yer adı bilimi) düşünürleri tarafından tespit edilmiştir (Özmenli,2016:s.515). Üzerinde çalıştığımız ilçedeki hayvan adları ve adlandırma da işte bu ve bunun gibi tarihsel, kültürel etkileşim ve gelişimin dil üzerindeki etkisini gösteren en önemli kanıtlardan biridir.

2.1. Yöntem

Hayvan adlarını belirlerken Şavşat ilçesinde yöre halkı tarafından en çok bilinen ve görülebilenler seçilmiş olup liste halinde hazırlanan hayvan adları kaynak kişilere ayrı ayrı sorulmuştur. Öncelikle yakın çevremizden başlanarak hayvan adlarının karşılıkları yazılı ve sözlü olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın niteliği açısından tek bir köy, tek bir aile seçilmemiş, farklı köylerde yaşamış, yaşamını orada devam ettiren ve farklı yaş gruplarından kişilerle hayvan adlarıyla ilgili konuşmalar yapılmıştır. Ağız özelliklerinin doğru tespiti için meslek hayatı boyunca bölgeden ayrılmamış, hâlen aynı bölgede yaşayan ve belirli yaş grubunun üzerindeki kaynak kişi olarak seçilmesine özen gösterilmiştir. Doğup büyüdüğümüz topraklar olması nedeniyle adlandırmalardaki seslere aşina olsak da yıllar önce bölgeden ayrılmanın vermiş olduğu dilsele değişimler bizleri, sesleri belirleme noktasında zorlamıştır. Kültürün dili etkilediği gerçeği kaynak kişilerde de kendisini göstermiş ve beraberinde farklı adlandırmaları ortaya çıkarmıştır. Öyle ki aynı yerleşim yerinde yaşayanlarda bile aynı hayvan için farklı adlandırmalar ve sesler tespit edilmiştir. S. Uyğur kişi adları ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında farklı kullanımları; köyden şehre gidip uzun zaman şehrin tesirinde kalmış kişilerin doğup büyüdüğü yerleşim yerlerine döndüklerinde adlandırmaları ölçünlü Türkçe ile söylemeleri farklı kullanımları ortaya çıkartmıştır şeklinde açıklamıştır (Uyğur,2013:s.67). Ağız araştırmalarında derlenen dil malzemesinin çözümlenmesi ve metin oluşturma işi bu çalışmaların en zor ve zahmetli işidir. Metinler çalışmanın esasını oluşturacağından, seslerin sağlıklı olarak tespiti ve yazıya aktarılması çok önemlidir (Demiray, 2011:s.9). Bu yüzden aynı kelime birden çok defa kaynak kişilere tekrar ettirilmiştir ve sesler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak farklı bir araştırmacının aynı dil malzemesinden farklı sesler algılayabilme ihtimali açıktır. Bu noktada alanında uzman araştırmacılarla yapılacak ortak çalışmaların, gerekli araç gereçlerin zorunluluğunu ve ses laboratuvarlarının önemini gündeme getirmenin yerinde olacağını düşünmekteyiz. Hayvan adlarında görülen dil bilgisel özellikleri belirlemede daha önce bölge veya Türkiye Türkçesi ağızları konusunda yapılan çalışmalardaki ölçütler örnek alınmış ve gerekli eklemelerle sınıflandırma genişletilmiştir.

2.2. Şavşat ağzında kullanılan karşılıklar

Ağaçkakan - kodova / kodava

Ağustos Böceği - cır cır bóczüğü / çiçına bóczüğü / çisnatela

Akbaba - akbaba / zera

Akrep - akraş

Arı - petek / bızılki

At - küheylan / beygir

Ayır - aygır

Ayı - avi / datvi / mosso / mosso ağa / balağı (Yavru aylara verilen ad)

Balık - baluğ / baluğ

Baykuş - bukuşı / geca kuşı / o kuşı

Bıldırcın - bildirin / ıvıki

Bit - kırnı / boo

Boğa - buğa / osun

Boru (Büyük Sinek) - bori

Buzağı - ana

Bülbül - búlbúl

Camış - camuş / manda / otiğ (Yavru manda) / gedek (Bir yaşında olanlara verilen ad) / şişek (Yavrulama zamanı gelenlere verilen ad)

Ceylan - ceylan

Cıvcıv - uul / uuli / ferik (Yaşça biraz daha büyümiş olanlara verilen ad)

akal - aal

Çekirge - akurga

Çıyan - ıyan / ıyanni

Dağ Keçisi - tağ keçisi / yabani keçi

Doğan - ordoğan

Domuz - dođđuz / ođđuz / ıncır

Enik - enúđ / itik

Eşek - merkep

Eşek Arısı - ıziki / irihi (Beli sarı olup tombul olanlara verilen ad)

Fare - şıan

Geyik - geyuğ

Güvercin - gogarçin / opal / edana (Büyük kelebeklere verilen ad)

Horoz - oroz

İbibik - ibibik

Karga (Saksağan) - karđa / uzđun (Gri renkte olanlara verilen ad) / aaa (Alacamsı renkte olanlara verilen ad) / Ardahan karđasi (Simsiyah renkte olanlara verilen ad)

Karınca - arunca / avi arıncası (Büyük olanlara verilen ad)

Kartal - atmaca / zera

Katır - atır

Kaz - az

Keçi - epi (oğlak) / keçi / kıdan / itan (Yeni doğmuş keçiye verilen ad) / orut (teke)

Kedi - pisik / inal (kedi yavrusu)

Keklik - keklúđ / yaban avuğı

Kelebek (Büyük Kelebek) - ebela / güve (Un içerisinde yaşayanlara verilen ad)

Kene - kırnı / gena / ord genası (Kırmızımış olup herhangi bir yere yapışmamışsa verilen ad) / ığirbi (Herhangi bir hayvana yapışmış ve şişmişse verilen ad)

Kertenkele - veşvela (Yeşil renkli olanlara ve küçük olanlara verilen ad) / ulúki

Kırlanığ - yağmur kuşı

Kısrak - kısradı

Kirpi - kipri / zığarbi

Koç - kuzi / tokli (Bir yaşında olanlara verilen ad)

Koyun - tavar (Boynuzsuz olanlara verilen ad) / şişek (Yavrulama zamanı gelen koyunlara verilen ad) / kale (Boynuzsuz dişi koyunlara verilen ad) / tokli (Bir yaşını geçmiş koyunlara verilen ad)

Köpek - it / kuşuz / qúda (Kuyruğu kopmuş veya kesilmiş olanlara verilen ad)

Köstebek - köstebek

Kulak Böceği - kulak bóczúgi

Kurbağa - bakaki / gabel (Büyük kurbağalara verilen ad)

Kurt - kurd

Kuş - kuş

Kuzu - kuzi (Yeni doğmuş koyun)

Leylek - leylek

Mal (İnek başta olmak üzere büyükbaş hayvanların tümüne verilen ad) - tana (Büyükbaş hayvanların yavrusu) / yoz - mozik (Biraz büyümüş olanlara verilen ad) / düğá (Yavrulama zamanı gelmiş olanlara verilen ad) / kolik (Büyükbaş hayvanların boynuzları kırık olanlara verilen ad)

Manda Yavrusu - gedek / kotik

Öküz - oqúz / dole (Boynuzları kırılmış olanlara verilen ad)

Örümcek - boçocçúva (Hem örümceğe hem de yuvasına verilen ad)

Pire - pira / kırni

Porsuk - posruk

Saksağan - kaçkaça

Sansar - sansar / senser

Serçe - serçe

Sıçan - siçan

Sığır - sığır / inek

Sincap - teyin / tatarzána / kevi / ğivi (Küçük boyutlu olanlara verilen ad)

Sinek - sinek

Sivrisinek - mumli

Solucan - çiyaçela

Sümüklü Böcek - loğora

Şahin - zera

Tahtakurusu - boğot / tahta kurd / çiyanni (Meyvelerden özellikle eriklerin içinde yaşayanlara verilen ad) / tahta biği

Taraklı Kuş - kuşku kuşi

Tavşan - tavşan

Tavuk - tavuğ / tavuğ

Tay - kıriik

Teke - teke

Tırtıl - tırtıl / boğot

Tilki - tilki / hozan tilkisi (Zayıf olanlara verilen ad)

Turna - turna

Uğur Böceği - meriya / meriyın

Yavru köpek - itig

Yılan - bck (Yılan ve benzeri sürüngenlerin tamamına verilen ad)

3. Hayvan adlarında grlen özellikler

3.1. nller

 ünlüsü: “a” ile “e” arasında bir orta damak ünlüsüdür. Normal “a” ünlüsünden daha ince ve daha kısıdır. e > a yönündeki değişmenin ve “k, g, l” ünsüzlerinin yumuşatıcı etkisiyle oluşan bir ara sestir. Ancak bu kuralın dışında da sözcükler vardır.

Mal (İnek başta olmak üzere büyükbaş hayvanların tümüne verilen ad) - düğü (Yavrulama zamanı gelmiş olanlara verilen ad)

Sincap - tatarzna

ı ünlüsü: “ı” ile “i” arasında bir ünlüdür. şavşat ağzında n ve son seslerde “ı” ünlüsü yok denecek kadar az grlmektedir. Bunu sebebi olarak diğer Doğu Grubu ağzlarında olduğu gibi şavşat ağzının da “ı” ünlüsünü pek sevmediği gösterilebilir. Bundan dolaydır ki yazı dilinde çok görülmese de özellikle konuşma dilinde son hecede bulunan “ı” ile “i” arasında bir ünlü olan “ı”nın kullanımı çok azdır.

Arı - ızıki

Eşek Arısı - ızıki / irihi (Beli sarı olup tombul olanlara verilen ad)

Karıncı - avi karıncası (Büyük olanlara verilen ad)

Kene - tığirbi (Herhangi bir hayvana yapışmış ve şişmişse verilen ad)

Kirpi – zığarbi

 ünlüsü: “o” ile “” arasında bir ünlüdür. o >  yönündeki değişimin ve “k, g, l” ünsüzlerinin yumuşatıcı etkisiyle oluşan bir ara sestir.

Ağustos Böceği - cır cır bcği / iina bcği

Kulak Böceği - ulak bcği

Yılan - bck (Yılan ve benzeri sürüngenlerin tamamına verilen ad)

 ünlüsü: “u” ile “” arasında bir ünlüdür. “ę, k, ę” seslerinin kalınlaştırıcı etkisiyle ortaya çıkar.

Ağustos Böceği - cır cır bcği / iina bcği

Bülbül - bülbül

Enik - enk

Geyik - geyk

Keklik - keklğ

Köpek - qda (Kuyruğu kopmuş veya kesilmiş olanlara verilen ad)

Kulak Böceği - ulak bcği

kz - oqz

Örümcek - boğocva (Hem örümceğe hem de yuvasına verilen ad)

Tay - rk

Yılan - bóczú (Yılan ve benzeri sürüngenlerin tamamına verilen ad)

ü ünlüsü: “o”ya yönelik yarı kapalı “u” ünlüsüdür. Nadir olarak görülen ünlülerden bir tanesidir.

Doğan - kordüğün

3.1.1. Ünlü uyumları

Büyük ünlü uyumu (kalınlık-incelik uyumu) , Türkçenin temel niteliklerinden biridir. Sadece Batı Türkçesinde değil Ural - Altay diyalektlerinde de ileri bir seviyededir. Artvin ili Şavşat ilçesinde bu uyum eklerin tek şekilli olması, ünlü değişimleri, ünlü benzeşmeleri, kelime sonundaki dar ünlülerin “i”ye dönüşmesi ve aynı sesin kelime köklerinde kendine yer bulması gibi nedenlerle pek de sağlam değildir. A. Bican Ercilasun’un deyimleriyle kelimeler âdeta ünlü uyumlarına isyan halindedir. Ancak Türkiye Türkçesi yazı dilinde uyum dışında kalan birçok Türkçe sözcüğün Şavşat ağzında eski biçimleriyle korunmakta olup uyuma uyduğu ve bugün uyum dışı kalan alıntı sözcüklerin kalınlık-incelik uyumuna uyduğu görülmektedir (ana, alma, kirez, emeliyat... vb.).

Ağustos Böceği - cır cır bóczú / çiçına bóczú / çisnatela

Arı - bızıki

At - küheylan

Ayı - avi / datvi / balağı (Yavru aylara verilen ad)

Baykuş - bukuşi / geca kuşi / čo kuşi

Bıldırcın - bıldırcın / çivıki

Bit - kırni

Boru (Büyük Sinek) - bori

Camış - kotic (Yavru manda)

Ceylan - ceylan

Civciv - çuçuli

Çıyan - çıyan / çıyanni

Enik - enúk / bitik

Eşek Arısı - bızıki / bırıhi (Beli sarı olup tombul olanlara verilen ad)

Fare - siçan

Güvercin - gogarçin / kedana (Büyük kelebeklere verilen ad)

Karınca - karunca / avi karıncasi (Büyük olanlara verilen ad)

Kartal - zera

Keçi - titan (Yeni doğmuş keçiye verilen ad)

Kedi - çıntal (kedi yavrusu)

Keklik - keklúg / yaban tavuğı

Kelebek (Büyük Kelebek) - beşela

Kene - kırni / gena / kord genasi (Kırmızımsı olup herhangi bir yere yapışmamışsa verilen ad)/ tığırbi (Herhangi bir hayvana yapışmış ve şişmişse verilen ad)

Kertenkele - veşela (Yeşil renkli olanlara ve küçük olanlara verilen ad) / húlúki

Kirpi - kipri / zıgarbi

Koç - kuzi / tokli (Bir yaşında olanlara verilen ad)

Kulak Böceği - ıulak bócuęi

Kurbağa - baıaı / gabel (Büyük kurbağalara verilen ad)

Kuzu - ızı (Yeni doğmuş koyun)

Mal - mozık (Biraz büyümiş olanlara verilen ad) / düęá (Yavrulama zamanı gelmiş olanlara verilen ad) / ıolık (Büyükbaş hayvanların boynuzları kırık olanlara verilen ad)

Pire - pira / ırni

Sııan - sııan

Sincap - teyin / tatarzána

Sivrisinek - mumli

Solucan - ııyáela

şahin - zera

Küçük ünlü uyumu (düzlük-yuvarlaklık uyumu), Batı Türkçesinde düzleşme yönünde görölmektedir. Düz ünlülerden (a, e, ı, i) sonra düz, yuvarlak ünlülerden (o, ö, u, ü) sonra yuvarlak dar (u, ü) veya düz geniş (a, e) ünlülerin gelmesi kuralına dayanan uyum, Eski Anadolu Türkçesinde görölen yuvarlaklaşma eğiliminden dolayı bozuktur.

Ağaıkakan - ıodova

Ağustos Böceği - cır cır bócuęi / ııına bócuęi / ııinatela

Ayı - mosso / mosso ağa

Balık - ıaluğ / ıaluı

Bit - boıo

Boru (Büyük Sinek) - bori

Camış - camış / ıotık (Yavru manda)

Cıvcıv - ıııuli

ıekirge - ıaıurga

Doğan - ıordoğan

Enik - enık / ıitik

Geyik - geyık

Horoz - ıoroz

Karıncı - ıarunca

Keklik - keklú / yaban ıavuí

Kırlanıı - yağmur ıuí

Koı - ızı / ıoklı (Bir yaşında olanlara verilen ad)

Koyun - ıoklı (Bir yaşını geımış koyunlara verilen ad)

Kulak Böceği - ıulak bócuęi

Kuzu - ızı (Yeni doğmuş koyun)

Mal - mozık (Biraz büyümiş olanlara verilen ad) / ıolık (Büyükbaş hayvanların boynuzları kırık olanlara verilen ad)

Örümcek - boıocıva (Hem örümceğe hem de yuvasına verilen ad)

Sivrisinek - mumli

Sümüklü Böcek - loıora

Tahtakurusu - bofofo / tahta kurdı

Tavuk - favuğ / tavuğ

Tay - kúrik

Tırtıl - bofofo

3.1.2. Ünlülerle ilgili ses olayları

Çok heceli kelimelerin başındaki veya sonundaki “ı, u, ü” ünlülülerinin “i” ile temsil edilmesi: Kuzey Doğu Grubu ağızları içerisinde yer alan Şavşat ağzında “i”leşme çok yaygındır. “i”leşme ünlü uyumunu alt üst etmesinin yanında üzerine ek aldığında dahi çoğu zaman değişmez. Bu özellik Kuzey Doğu Grubu ağızları için karakteristiktir. Aynı zamanda 3. tekil şahıs iyelik eki “-i” , yükleme hâli eki “-i” , soru eki “-mi” , bilinen (görülen) geçmiş zaman eki “-di” sadece düz, dar, ince ünlülü şeklinde görölmektedir.

Ayı - avi

Baykuş - bukuşi / geca kuşi / ço kuşi

Bıldırcın - bildirçin / çivki

Boru (Büyük Sinek) - bori

Çıyan - çıyan / çıyanni

Fare - siçan

Karga (Saksağan) - Ardahan karęasi (Simsiyah renkte olanlara verilen ad)

Karınca - avi karıncasi (Büyük olanlara verilen ad)

Keklik - yaban favuği

Kırlangıç - yağmur kuşi

Koç - kuzi

Kuzu - kuzi (Yeni doğmuş koyun)

Sivrisinek - mumli

Tahtakurusu - tahta kurdı

Taraklı Kuş - kuķku kuşi

Kök ve ek ünlüsünde meydana gelen kalınlaşmalar: Anadolu ağızları için ayırıcı bir nitelik arz eden ünlü kalınlaşması, ek ünlüsünden kök ünlüsüne kadar uzanan ve belirli bir faktöre bağlanmadan o bölgenin yaygın bir eğilimi olarak karşımıza çıkan kalınlaşmalardır (Karahana, 2011; s.8).

Baykuş - geca kuşi / ço kuşi

Çekirge - çakurga

Enik - enúķ

Geyik - geyuķ

Güvercin - gogarçin

Keklik - keklúę

Kene - gena / kord genasi

Kertenkele - veşvela (Yeşil renkli olanlara ve küçük olanlara verilen ad)

Kulak Böceği - kulak bócuęi

Mal - dügá (Yavrulama zamanı gelmiş olanlara verilen ad) /

Öküüz - oquüz / dole (Boynuzları kırılmış olanlara verilen ad)

Pire - pira

Kök ve ek ünlüsünde meydana gelen incelmeler: Kuzeydoğu Grubu ağızlarının incelleme yönünde eğilim göstermesi ve diş ünsüzlerinin (/d/, /t/, /c/, /ç/, /j/, /ř/, /z/, /s/, /n/, /l/, /r/) etkisiyle birlikte meydana gelen incelmeler bu grubu diğer ağız özelliklerinden ayırmaktadır.

Ayı - avi

Baykuř - geca kuřı / čo kuřı

Bıldırıcın - bıldırçin / çıvıki

Boru (Büyük Sinek) - bori

Çıyan - çıyan / çıyanni

Fare - siçan

Karınca - avi karıncasi (Büyük olanlara verilen ad)

Kırlangıç - yağmur kuşı

Koç - kuzi / tokli (Bir yaşında olanlara verilen ad)

Koyun - tokli (Bir yaşını geçmiş koyunlara verilen ad)

Pire - kırni

Sıçan - siçan

Sivrisinek - mumli

Taraklı Kuş - kuşku kuşı

Kök ve ek ünlüsünde meydana gelen yuvarlaklaşmalar: Bir kısmı Eski Anadolu Türkçesi ile bağlantılı olan ünlü yuvarlaklaşmalarında, dudak ve diř dudak ünsüzleri (/m/, /b/, /p/, /v/, /f/) de rol oynar. Ayrıca kelime içindeki herhangi bir yuvarlak ünlü, komşu ünlüleri yuvarlaklaşma yönünde etkileyebilmektedir. Bu değişme, Anadolu ağızlarındaki Kıpçak Türkçesi izlerinden birisidir (Karahan,2011;s.17). şavşat ağzında düzenli şekilde görülen yuvarlaklaşma düzlük - yuvarlaklık uyumsuzluğunun da başlıca nedenidir. Aęustos Böceęi - cır cır bóczügi / çičina bóczügi

Balık - baluğ / baluķ

Camış - camuş

Çekirge - çakurga

Enik - enuķ

Geyik - geyuķ

Karınca - karunca / avi karıncasi (Büyük olanlara verilen ad)

Keklik - keklúę / yaban tavuği

Kulak Böceği - kulak bóczügi

Yılan - bóczúk (Yılan ve benzeri sürüngenlerin tamamına verilen ad)

Kök ve ek ünlüsünde meydana gelen düzleşmeler: İlk hecede bulunan yuvarlak ünlülerin (o, ö, u, ü) düz ünlülere (a, e, ı, i) dönüşmesi Kuzeydoğu Grubu ağızları için karakteristik özelliklerden birisidir. Ancak üzerinde çalıştığımız şavşat ilçesindeki hayvan adları ve adlandırmalarda ilk hece

dışında da “u, ü” ünlülülerinin “i” ile temsil edilmesinden kaynaklanan düzleşmeler yoğun olarak görülmektedir. Baykuş - bukuşi / geca kuşi / čo kuşi

Boru (Büyük Sinek) - bori

Kırlangıç - yağmur kuşi

Koç - kuzi / tokli (Bir yaşında olanlara verilen ad)

Koyun - tokli (Bir yaşını geçmiş koyunlara verilen ad)

Kuzu - kuzi (Yeni doğmuş koyun)

Sivrisinek - mumli

Taraklı Kuş - kıkku kuşi

3.2. Ünsüzler

Arka damak ünsüzü “ğ”nin iki ünlü arasında korunması: “k > ğ” değişimi iki ünlü arasında ve hece sonlarında korunur ve bu ağız özelliğinde yoğun olarak görülür. Bu değişim bakımından Şavşat ağız, Batı Grubu ağızları ile yakınlaşır. “kısrağ” örneğinde son ses olarak kendisini korumuştur. Ağustos Böceği - cır cır bóczuği / çiçina bóczuği

Ayı - balaği (Yavru ayılara verilen ad)

Boğa - buğa

Doğan - kordoğan

Keklik - yaban tavuği

Kene - tığırbi (Herhangi bir hayvana yapışmış ve şişmişe verilen ad)

Kısrağ - kısrağ

Kirpi - zığarbi

Kulak Böceği - kulak bóczuği

“ñ” Ünsüzünün bazı kelimelerde korunması: “ñ” sesi diğer Kuzey Doğu Grubu ağızlarında olduğu gibi Şavşat ağızında da kişisel söylemler dışında “n” ye dönüşmüştür. “yün, aña-, öñle (öğlen vakti), yoña... vb. gibi birkaç sözcükte şahsi konuşma özellikleriyle “ñ” sesi korunmaktadır. Ön ve arka boğumlanmalı olarak iki şekilde görülen “ñ” sesi çalışmamızı yaptığımız hayvan adlarında tek bir örnekte görülmektedir.

Domuz - doñğuz / toñğuz

“h” ünsüzü sadece ön ve iç seste bulunması: Hırıltılı, sızıcı ve arka damak ünsüzü olan “h” Kuzeydoğu Grubu ağızlarının ayırt edici ve belirleyici başlıca özelliklerinden birisidir. “-k > -h” değişimi Eski Türkçe döneminden sonra ortaya çıkmış, Eski Anadolu Türkçesinde de kelime içi ve sonunda birçok sözcükte görülmüştür. Şavşat ağızında da çok sık görülen ses değişimlerinden birisidir. Yaptığımız çalışmada sadece “tavuğ” örneğinde son seste istisnai olarak görülmektedir.

Ancak daha kapsamlı bir derleme çalışmasıyla “h” ünsüzü ile ilgili farklı kullanımların ortaya çıkabileceği görüşündeyiz.

Kertenkele - hıluği

Tavuk - tavuğ

3.2.1. Ünsüzlerle ilgili ses olayları

Ünsüz ikizleşmesi: Aynı ünsüzün bir sözcükte yan yana gelmesiyle oluşan ses olayıdır. Bölgede çok sık görülmemektedir.

Ayı - mosso / mosso ağa

Örümcek - boçoccúva (Hem örümceğe hem de yuvasına verilen ad)

Taraklı Kuş - kúkkú kuşu

Yer değiştirme (Göçüşme): Şavşat ağzında göçüşme, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çoğunlukla söyleyişi kolaylaştırmak için yapılır ve umumiyetle boğumlanması zayıf “r” ünsüzünden kaynaklanmaktadır.

Kirpi - kipri

Porsuk - posruk

4. Sonuç

Giriş bölümünde etnik ve kültürel yapısını özetleyip Gelişme bölümünde hayvan adları ve özelliklerini vermeye çalışılan Şavşat ağzının Eski Anadolu Türkçesi ve Kıpçak Türkçesiyle yakından ilgili olduğu görülmektedir (düzleşmeler, yuvarlaklaşmalar... vb.). Şavşat ağzında, **86** farklı hayvan türünün **155** farklı sözcükle adlandırıldığı ve bu adlandırmaları yaparken yöre halkının belli başlı ölçütleri kullandığı tespit edilmiştir. Bunlardan en önemlisi kültürel etkileşime girdikleri toplumlarda var olan adları değiştirmeden kullanmalarıdır. “Ayı” sözcüğünün Gürcüce karşılığı “Datvi”dir. Sınır komşusu olduğu için Şavşat ilçesine bağlı köylerde de bu kullanımın varlığı kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki ilçeye bağlı köylerde kullanılan birçok yer ve kişi adı da Gürcü kökenlidir. Adlandırmalarda kullanılan diğer ölçütler ise hayvanların boyutları, renkleri, yaşları, yaşadığı alanları ve yakın türde olanlara aynı adları verilmesidir:

Hayvanların boyutları (kédana - Büyük kelebeklere verilen ad / gabel - Büyük kurbağalara verilen ad),

Renkleri (Ardahan kargası - Simsiyah renkte olan kargalara verilen ad / veşvela - Yeşil renkli olanlara ve küçük boyutlu olan kertenkelelere verilen ad),

Yaşları (dügá - Yavrulama zamanı gelmiş olan büyükbaş hayvanlara verilen ad / toklı - Bir yaşında olan koçlara verilen ad),

Yaşadığı alanlar (güve - Un içerisinde yaşayan kelebeklere verilen ad / çiyanni - Meyvelerden özellikle Eriklerin içine yaşayan tahtakurusuna verilen ad),

Yakın türdeki hayvanlarda aynı adın kullanıldığı tespit edilmiştir [Koç - kuzi / toklı (Bir yaşında olanlara verilen ad) / Koyun - toklı (Bir yaşını geçmiş koyunlara verilen ad / Kuzu-kuzi (Yeni doğmuş koyun)].

Bu ölçütler dışında hayvan adları temel alınarak Şavşat ağzıyla ilgili şunlar söylenebilir:

1. Ünlü kalınlaşması ile ortaya çıkan kalınlık - incelik uyumsuzluğu yoğun olarak görülmektedir.

2. “ñ” ünsüzü birkaç örnek ve bireysel söylemler dışında Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “n” ye dönüşmüştür.
3. “h” ünsüzü genelde ön ve iç seste bulunma eğiliminde olup bir örnekte son ses olarak kullanıldığı görülmektedir.
4. Çok heceli kelimelerin başındaki veya sonundaki “ı, u, ü” ünlüleri “i” ile temsil edilmiştir. Ünlü uyumsuzluğunun başlıca nedenlerinden olan “i”leşme Şavşat ağzında yoğun olarak görülmektedir.
5. Şavşat ağzında Türkiye Türkçesinde olmayan “á, î, ó, ú, ù” ara ünlüleri bulunmaktadır.
6. Şavşat ağzında Türkiye Türkçesinde var olan ünsüzlerden farklı olarak çeşitli ünsüzler bulunmaktadır: k, ğ, ç, k, b, c, k, ñ, h, h, t, ğ, q
7. c > ç, a > e, e > a, o > u, y > v, ı / i > u, t > d, k > ğ hayvan adlarında görülen belli başlı ses değişikliklerdir. Bunun sonucu olarak da düzleşme, yuvarlaklaşma, incelleme, kalınlaşma gibi ses olayları yoğun olarak görülmektedir.

Kaynak Kişiler

- Ahmet YAZICI - Çiftçi - Yaşar Köyü (tabagetil)
 Ali Naci YILDIZ - Kütüphane Memuru - Şalcı Köyü (çuvareb)
 Asim ALTUNTAŞ - Öğretmen - Yaşar Köyü (tabagetil)
 Atanur OCAKLI - Emekli Emniyet Memuru- Kayadibi Köyü (sıhızır)
 Dursun ÖZDEDE - Öğretmen - Atalar Köyü (çisvet)
 Enis TEK - Emekli Öğretmen - Çavdarlı Köyü (çorsel)
 Fahrettin BALCI - Öğretmen - Ilıca Köyü (cinal)
 Faruk ALBAY - Ziraat Teknisyeni - Kireçli Köyü (kötátris)
 Hasan ALTUNTAŞ - Öğretmen - Yaşar Köyü (tabagetil)
 İmsak KILIÇ - Emekli Memur - Şalcı Köyü (çuvareb)
 Salih TEMİZ - Emekli Memur - Saylıca Köyü (karavat)
 Yalçın TEMİZ - Emekli Öğretmen - Tepeköy (ahaldaba)
 Yüksel KIZILALTUN - Emekli Memur - Tepeköy (ahaldaba)
 Zeki KÖR - Emekli Memur - Ilıca Köyü (cinal)

Kaynakça

- Akalm, Şükrü Halûk (2008). Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati't -Türk. Ankara: TDK: 110.
- Akca, Hakan (2017). Ağız Çalışmalarında Derleme Konuları ve Kaynak Kişileri Yöneltilcek Sorular. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2017 Güz (27), 61-84.
- Arısoy İbrahim; Golden, Prof. Dr. Peter; Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat (İnc.) (2010). Gürcüce- Türkçe Sözlük. Ankara: TDK.
- Aydın, Erhan (2018). Orhun Yazıtları. İstanbul: Bilge Kültür Sanat
- Aydoğanlar, Erman (2012). Irk Bitig' de Hayvan Adları ve Hayvanlarla İlişkili Kavramlar. IJSES Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi. 2 (1), s. 27-30.

- Boz, Erdoğan ve Aktaş, Semra Günay (2017). Eskişehir Dil Atlası. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bozkaplan, Şerif Ali (2007). Kutadgu Bilig'deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme. Turkish Studies, 2 (4), 1110-1118.
- Bulut, Serdar (2017). Asya Studies - Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar- I. Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar Number: 2, p. 9-16, Winter 2017.
- Bulut, S. (2013). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler. Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume:8/1, Winter, p.1129-1149.
- Buran, Ahmet (2009). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası. İstanbul: Biyografi.net.
- Caferoğlu, Ahmet (1994). Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları. Ankara: TDK: 116.
- Demir, N. (2012). Türkçe Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları. Dialektolog, 4, 1-8
- Demiray, Erdinç (2011). Ahıska Türkleri Ağızı. (Basılmamış Doktora Tezi).
- Ercilasun, Ahmet Bican (1983). Kars İli Ağızları - Ses Bilgisi. Ankara: TDK.
- Ercilasun, Ahmet Bican; Akkoyunlu Ziyat (2015). Dîvânu Lugâti't-Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin. Ankara: TDK.
- Gemalmaz, E. (1995). Erzurum İli Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük ve Dizinler). Ankara: TDK.
- Gülensoy, Tuncer (1988). Kütahya ve Yöresi Ağızları. Ankara: TDK.
- Gülensoy, Tuncer; Alkaya, Ercan (2011). Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, Turgut (2003). Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: TDK: 795.
- Karahan, Leyla (2011). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. Ankara: TDK.
- Karahan, Leyla (2012). Ağız Çalışmalarında Bilimsel Niteliğin Korunması Üzerine Birkaç Not. Turkish Studies, 7 (4), 131-136.
- Kırzioğlu, Fahrettin (1966). Ahıska Üzerine Halk Değişlerimizden, Çıldır Ardahan Hanak Posof. Ankara.
- Özkan, İbrahim Ethem (1994). Ardanuç ve Yöresi Ağızları. Kayseri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi).
- Özmenli, Mehmet (2016). Ortaçağ'da Doğu Karadeniz'de Oğuz ve Kıpçak Yerleşimi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Nisan 2016 20 (2): 515-536.
- Polat, Fadime (2000). Şavşat ve Yöresi Ağızları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi).
- Arat, R. R. (1999). Kutadgu Bilig I. cilt: Metin. Ankara: TDK.
- Arat, R. R. (1994). Kutadgu Bilig II. cilt: Çeviri. Ankara: TDK.
- Arat, R. R. (1979). Kutadgu Bilig III. cilt: İndeks. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Arat, R. R. (2006). Kutadgu Bilig, Metin-Tercüme-Dizin. İstanbul: Kabcacı.
- Tekin, Talat (2018). Orhun Yazıtları. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Tokdemir, Hayrettin (1993). Artvin Yöresi Folkloru. Ankara.
- Turan, Zikri (2006). Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağızı. Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu (2011). Büyük Türkçe Sözlük. Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu (1999). Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni. Ankara: TDK: 697.
- Uçar, İlhan (2013). Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarında Türetilmiş Bitki Adları. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 2/1 2013 s. 1-19.

Uyğur, Sinan (2013). Artvin İlinin Sarıbudak Köyünde Kullanılan Kişi Adları ile Bunlarda Meydana Gelen Ses Değişimleri. *Diyalektolog - Ulusal Hakemli sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 7, Sayfa:63-92.